

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

BESENYŐ JÁNOS - BOKÁNYI ZOLTÁN

AZ OROSZ VÉDELMI IPAR ÉS AFRIKA

Bevezető

Oroszország rendkívül erős versenyhelyzetbe került a fegyverrendszerek nemzetközi piacán – ahhoz ugyanis, hogy nagyhatalomnak tekinthessen, annak megfelelően kell fellépnie ebben a kompetitív közegben. Az egyik alapvető motívum Moszkva nagymértékű fegyverértékesítési törekvései mögött pontosan a nagyhatalmi státusz iránti vágy, amely az orosz külpolitika mozgatórugója is egyben.

Magas rangú orosz tisztviselők gyakran hangoztatják, hogy az orosz fegyverek költsége alacsonyabb, állításuk szerint kiváló minőségűek és ezáltal komparatív előnyöket élveznek a külföldi értékesítés viszonylatában. Az elemzések tükrében azonban a valóság eltérő képet mutat. Négy tendencia figyelhető meg, amely veszélyezteti az orosz fegyvereladások nemzetközi versenyképességét.

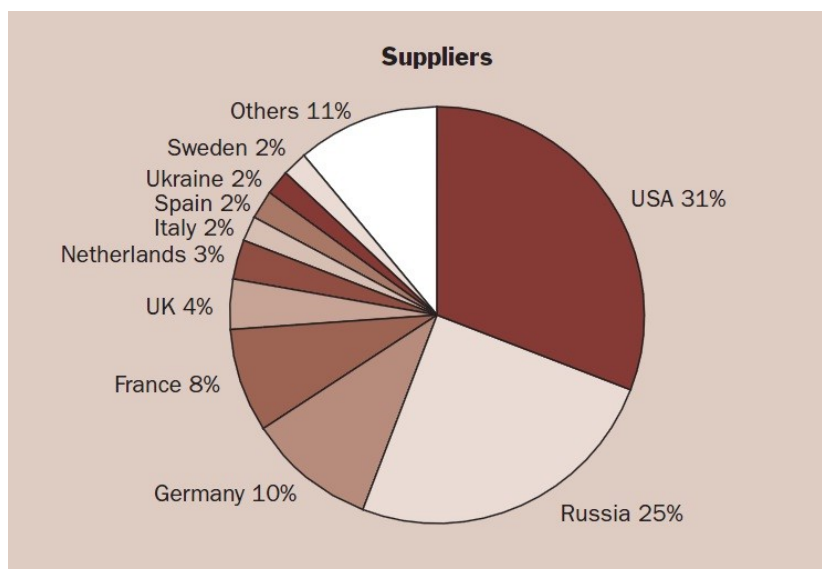
Kína és India saját fegyvergyártásba, és ezáltal kapcsolódó iparuk kialakításába fogott, ez pedig jelentősen csökkentheti a releváns orosz termékek iránti jövőbeli kereslet mértékét. Peking olyan saját, versenyképes védelmi rendszerek fejlesztésén dolgozik melyeket a poszt-szovjet térség országaiba tervez exportálni, így közvetlen versenyhelyzetbe kerülve Oroszországgal.

A fokozódó verseny következtében Oroszország néhány esetben háttérbe szorult, főleg a katonai technológiák és azok exportja felett gyakorolt kontroll elégtelensége miatt. Kiváló példa a jelenségre a kínai gyártmányú L-15 gyakorlógép, amely közvetlen másolata az orosz JAK-130-nak.

Peking a „klónozott” orosz fegyverrendszereket jelentősen alacsonyabb áron kínálja, ami az agresszívként jellemzett értékesítési stratégiával kombinálva valós veszélyt jelent az orosz üzleti pozíciókra a fejlődő világ piacain.

Az orosz katonai termékek és fegyverrendszerek többsége minőségéből fakadó problémáktól szenved, ami szintén a nemzetközi fegyverpiacon elfoglalt pozícióját fenyegeti. Számos bel- és külföldi elemző rámutatott, hogy az orosz védelmi ipar nem képes elegendő számú, vagy megfelelő mértékben megbízható és modern fegyverrel ellátni az ország fegyveres erőit. Ennélfogva a külföldi fegyvereladások is elkerülhetetlenül nehézségekbe ütköznek. Moszkva által külföldi értékesítésre is szánt legújabb generációs haditechnikai cikkek (SZU-34

és SZU-35, MIG-35, S-400, Iszkander) 30 éves, késői szovjet projektek továbbfejlesztett változatai. Az orosz média kiemelten foglalkozott a problémakörrel és többször is rávilágított a felvázolt jelenségekre.



1. ábra: haditechnikai cikkeket értékesítő országok százalékos részesedése a nemzetközi fegyverkereskedelemből (Forrás: SIPRI Arms Transfers Database, <<http://armstrade.sipri.org>>)

A védelmi ipar Oroszországban emellett jelentős nyomás alá került a pénzügyi körülményeknek köszönhetően is, főleg a kutatás-fejlesztés igényes ágazatok esetében. 2008 előtt az rubel folyamatos felértékelődése következtében az orosz termékek drágábbá váltak, így más, alacsony áron értékesítő gyártók (pl. Ukrajna) nagyobb teret nyerhettek a nemzetközi piacokon. Az elmúlt 2 év pénzügyi és gazdasági válsága tökehiányt idézett elő, ami szintén érzékenyen érintette az orosz fegyvergyártó cégeket, hiszen az általuk kivitelezett projektek döntő többsége fokozottan tökeigényes. Mindezek együttes hatása azt eredményezheti, hogy az orosz haditechnikai termékek exportja azon pár országra korlátozódhat a jövőben, melyek politikailag azonosulni tudnak Oroszország külpolitikai elképzeléseivel, esetleg más forrásból nem tudnak fegyvert beszerezni, vagy még nem építették ki saját védelmi iparukat. Következésképpen Oroszországnak azzal a növekvő kockázattal kell szembesülnie, hogy a fegyverek piacán egyre kevésbé jelentős szerepet fog betölteni, ahol mind a modern felszereléseket gyártó és értékesítő országok által létrejövő versenyhelyzet és a belföldi kereslet egyaránt növekvő tendenciát mutat.

Richard Grimmett, az Egyesült Államok Kongresszusi Kutatószolgálatának (US Congressional Research Service) munkatársa kutatásai során hasonló eredményre jutott. 2008-ban jelentős mértékben estek az orosz nemzetközi fegyvereladások, főként a globális pénzügyi válságnak és ennek nyomán a kormány költségvetési politikájának köszönhetően. Grimmett számításai szerint Oroszország 3,3 milliárd USD értékben kötött fegyverszállítási szerződéseket a fejlődő országokkal, ami komoly csökkenést jelez a 2007-es, 10,4 milliárd USD értéke-

sítési összértékhez képest. Ezen adatok alapján Oroszország a második helyen található a fejlődő országokkal fegyverkereskedelmet bonyolító országok sorában (első helyen 2008-ban az Egyesült Államok áll (29,6 milliárd USD), a harmadikon pedig Franciaország (2,5 milliárd USD)).

Bár a közelmúltbeli fejlemények azt mutatják, hogy Oroszország némely esetben a nyugati országokhoz fordul haditechnikai cikkek beszerzéséért, ennek ellenére továbbra is erőteljesen rivalizál velük a fegyverexport tekintetében. A versengés egyik legjellemzőbb formája a vásárló országgal kialakított közös projekt, mint például az Indiával közösen fejlesztett BrahMos robotrepülőgép.

A jelenlegi gazdasági körülmények között, továbbá azt is számba véve, hogy a fegyverrendszerek piaca korábban is a keresleti piac jellemzőit mutatta (az adott termékek kínálata nagyobb, mint a velük szemben fennálló kereslet mértéke) a potenciális ügyfelek képesek elérni, illetve kikényszeríteni, hogy a technológiai transzfer, és/vagy a gyártási kapacitás részleges áthelyezése is az adott szerződés részét képezze.

Moszkva természetesen érzékeli a felvázolt tendenciákat, és tisztában van azzal, hogy a közös projekteken alapuló tranzakciók nem termelnek olyan szintű árbevételt, mint a közvetlen értékesítések, azonban hosszú távú kapcsolatok kialakítására képesek a két ország hadiipara között.

Az orosz védelmi ipar előtt álló kihívások

A Szovjetunió idejében a szovjet védelmi ipar elsődleges célja a Vörös Hadsereg felfegyverzése volt, ami a legnagyobb nemzeti prioritást jelentette, és ez a rendelkezésre álló legfejlettebb technológia és a tehetséges munkaerő allokációjában is megnyilvánult. Az iparág azonban ugyanazokkal a problémákkal kellett szembenézzen, amivel a központilag irányított szovjet gazdaság általában szembesült. Minden vállalatnak az éves terv határozta meg, hogy milyen terméket milyen volumenben állítson elő, és végül ezeket hova szállítsa. A központosított tervgazdaság merev rendszere olyan egyszerű árucikkek szétosztása esetében működött megfelelően, mint a búza és az acél. Azonban nehezen birkózott meg olyan összetett ipari cikkekre jellemző kihívásokkal (ipari formaterv előre nem látott megváltoztatása, minőségellenőrzés által feltárt hibák javítása), mint például egy repülőgép.

A jutalmak alapjául az adott mennyiségi kvóta túlteljesítése szolgált, azonban a terven felüli termelés azt a kockázatot hordozta magában, hogy az vált a következő évi célteljesítménnyé. Ebből kifolyólag a vállalatok vezetői gyakran hosszú távon ugyanolyan technológiai megoldásokat preferáltak, és csak kis mértékben teljesítették túl a kijelölt volument. A minőségellenőrzés sokszor nem volt elégséges mértékű, az ezzel kapcsolatos hivatalos panaszok kivizsgálása és orvoslása pedig több időt vett igénybe, mint maga a termelési folyamat tervezési fázisa.

A katonai felszerelések gyártása során a fő célkitűzés az egyszerűség, illetve a megbízhatóság volt; az adott eszközhöz szükséges alkatrészeket szabványosították, számukat megpróbálták a lehető legkevesebbre csökkenteni. A teljesítmény kiszámíthatóságának érdekében az új konstrukciókhoz is már létező alkatrészek felhasználásával számoltak. Ennek a gyakorlatnak köszönhetően a legkevésbé képzett és tapasztalt szovjet katona, vagy külföldi vásárló is kezelni tudta ezeket. A hátránya azonban a szovjet hadiipari komplexumra hatott vissza, amely hiába volt kiemelt prioritás az ország vezetése számára, az 1980-as évekre a felszerelések többsége elavult.

A Szovjetunió összeomlásával az orosz védelmi ipar mély válságok időszakába lépett, melyből még mindig nem sikerült teljesen kilábalnia. Az iparágban továbbra is körülbelül 1 700 cég van jelen, közel 1,5 millió embernek ad munkát, így az egyik legnagyobb hadiipari komplexum a világban. Ennek ellenére az említett problémák fennállnak: nincs abban a helyzetben, hogy a fegyveres erőit modern fegyverzettel és felszereléssel lássa el, illetve ezeket időben, terv szerint előállítsa. A szovjet rendszer szétesésével a beszállítói láncok is szétzilálódtak. A reformok hiánya és a kereslet összeomlása miatt az 1990-es években csak pár vállalat tudta megengedni magának, hogy új technológiákba fektessen be. 2007-ben a védelmi ipari cégek 37 %-a volt gazdasági szempontból jó állapotban, és 23 % százalék állt a csőd szélén. A pénzügyi és gazdasági válság kirobbanásakor az orosz kormány 1,5 milliárd USD értékű mentőcsomaggal segítette ki a hadiipari vállalatokat.

A már meglévő és új problémák minőségbeli gondokhoz vezettek, és több esetben csak késve tudta az orosz fél teljesíteni a megrendeléseket. Ezt jól demonstrálja az Algériának értékesíteni kívánt 34 db MIG-29 vadászgép esete. Algír már az első leszállított tétellel (15 db) kapcsolatban arra panaszkodott, hogy a gépekben használt és néhány esetben rozsdás alkatrészek találhatók. Moszkva annak érdekében, hogy védelmi iparának hírnevét védje, visszavonta a kérdéses vadászgépeket, és saját országa légierijébe helyezte át őket.

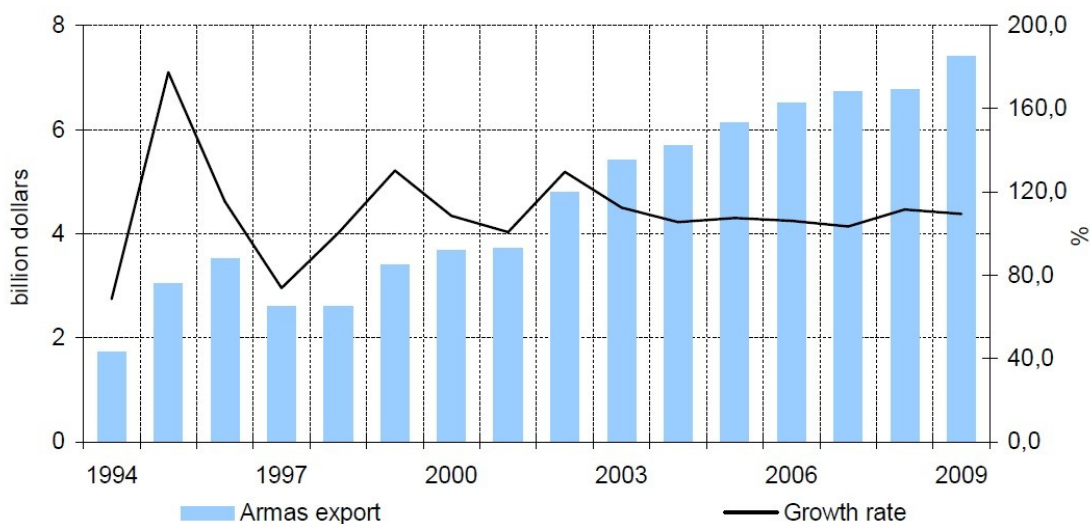
Szintén gondot jelent az előregedő munkaerő és a szovjet idősakra jellemző munkakultúra, amely az utasítások elvégzését részesíti előnyben az egyéni kezdeményezésekkel szemben. Ez a jelenség viszont az iparág felépüléséhez szükséges innováció ellensége. Számos modernizációs projekt indult már el, de döntő többségük régebbi fegyverrendszerek tökéletesítésével foglalkozott, vagy olyan rendszerek továbbfejlesztésével, melyek kutatása-fejlesztése még a szovjet időkben kezdődött meg. Ennek hatásaként a fegyveres erők felszereltsége inkább attól függ, hogy az őket kiszolgáló ipari bázis mit tud előállítani, és nem attól, hogy mire lenne pontosan szükségük. Ez főleg konvencionális fegyverekre igaz, ahol a termelés láthatólag leginkább egy tömeghadsereg kiszolgálására alkalmas, mint modern eszközöket használó erők felfegyverzésére. 2009 elején az orosz védelmi minisztérium Izraeltől vásárolt pilóta nélküli repülőgépeket (UAV), mivel a hazai ipari komplexum nem tudott olyan megfelelő minőségű és megbízható modellt felmutatni, amely sorozatgyártásba kerülhetett volna.

Az orosz fegyverexport intézményi háttere

Az 1990-es években két állami vállalat, a Roszvoruzsenyije és a Prom-export volt felelős az orosz fegyverek exportjáért. A két cég 2000 novemberében egyesült, létrehozva a Rosoboronexport Állami Társaságot. Mint egyetlen, állami fegyverkereskedelmi ügynökség a Rosoboronexport lett felelős a katonai és kettős rendeltetésű, valamint kapcsolódó technológiák és szolgáltatások exportjáért és importjáért. A vállalatot abból a célból hozták létre, hogy újraszervezze a katonai és technológiai együttműködést Oroszország és a külföldi államok között, hosszú távú kapcsolatokat építsen ki a vásárló országokkal és megerősítse Oroszország helyét a nemzetközi fegyverpiacon.

A cég 2003-ban a Katonai-Technikai Együttműködés Szövetségi Szolgálatának (Federal Service of Military-Technical Cooperation) felügyelete alá került, mely szerv később azonban kikerült a védelmi minisztérium hatásköréből, és közvetlenül az államfőnek lett alárendelve. Később, 2006-ban Rosoboronexport új ellenőrző szerve az akkor újonnan felállított Védelmi Ipari Bizottság (Military-Industrial Commission) lett.

A vállalat szoros szakmai kapcsolatot alakított ki a védelmi minisztériummal, közös munkájuk célja a konvencionális fegyverek kereskedelmének fokozott kontrollja, a katonai kutatási-fejlesztési projektek finanszírozása a fegyverkereskedelmen keresztül, a fegyveres erők felszereltségének és képzettségének javítása, és a többi FÁK-tagországgal való hatékony katonai-technikai együttműködés kialakítása.



2. ábra: az orosz fegyverexport alakulása 1994 és 2009 között. A kék oszlopok az külföldön értékesített hadianyag abszolút mértékét mérik milliárd dollárban, a fekete vonal pedig az értékesítési volumen növekedési ütemét. (Forrás: *Institute for Financial Studies*, <<http://www.ifs.ru>>)

A Rosoboronexport tevékenységei többek között az alábbiak:

- Katonai és kettős szolgáltatású termékek és szolgáltatások kivi-tele/behozatala.
- Külföldi licensz-alapú fegyver- és felszerelésgyártás megszervezése.
- Vevők számára leszállított fegyverek és felszerelések karbantartása, javítása.
- Orosz gyártmányú fegyverek és felszerelések modernizációja.
- Külföldi szakemberek képzése a leszállított eszközök működtetésére és karbantartására Oroszországban és a vásárló fél országában.
- Technikai segítségnyújtás és közreműködés katonai infrastruktúra kiépítésében.
- Orosz védelmi ipari cégek által kifejlesztett, polgári célú innovatív termékek promóciója.

A külkereskedelmi vállalat szerepe az évek során mind politikai, gazdasági és ipari kontextusban jelentősen megnőtt. 2006 végére a cég éves exportjának értéke elérte az 5-6 milliárd USD-t, mely össze az orosz katonai kutatás-fejlesztés és beszerzések fő forrásává vált. 2007 elejére a Rosoboronexport a polgári szektorban is terjeszkedésbe fogott, több, az autóiparban és kohászatban működő céget vásárolt fel.

Orosz fegyverexport Afrikában

Az Oroszország és Afrika közti gazdasági kapcsolatok egy különös szférája a fegyverkereskedelem. Jól ismert a tény, hogy a Szovjetunió tanácsokkal és fegyverekkel látta el bizonyos afrikai országok csapatait. Ennek ellenére a szituáció radikálisan megváltozott az 1990-es évek elején, amikor az oroszországi gazdasági helyzet hanyatlása miatt a fegyverexportokért való fizetés módja hiteltől készpénzre váltott. Ugyanebben az időben az úgynevezett „demokratikus” tömegmédia Oroszországban kampányt indított a fegyverek eladása ellen, immorálisként megbélyegezve azt. Ez számos hagyományos fegyverpiac elvesztéséhez vezetett, amelyeket Nyugati, főleg amerikai és brit beszállítók vettek át. Azonban az elmúlt években visszafordult a folyamat, de hangsúlyozni kell, hogy az orosz kormány megerősítette az irányítását a fegyverkereskedelem felett és figyelembe veszi az ENSZ minden szankcióját és korlátozását.

A Közép-, Észak- és Nyugat-Afrikába irányuló konvencionális fegyverszállítások a 2004 és 2008 közötti időszakban a nemzetközi fegyverkereskedelem 3 %-át tették ki. Figyelembe véve az érintett régió országainak védelmi költségvetését, és abból fakadó lehetőségeit nem meglepő, hogy a szállítások volumene igen alacsony. A régió összesített, katonai célú kiadásait 9,5 milliárd dollárra becsülték 2007-ben, ami a globális katonai költségek csupán 0,7 %-a. A régió belül az említett összeg 41 %-át Algéria költötte el, 25 %-át Marokkó, 10 %-át Nigéria, Líbiai pedig 7 %-át.

Bár a globális fegyverkereskedelem mértékét tekintve ezen országok releváns importja elenyészőnek tekinthető, a kisebb volumenű fegyverszállítások fontos szerepet játszottak a régióban kialakult közelmúltbeli konfliktusokban. Ráadásul a nem megfelelő katonai tervezés és a határozottan jelenlévő korrupció köszönhetően sokszor felesleges mértékű fegyvervásárlásokat eredményez, ami jelentős terheket ró ezen államok gazdaságára, többek között súlyosbítja eladósodottságukat mértékét.

A közép-, észak – és nyugat-afrikai országok fegyvergyártási képessége igen korlátozott, így nagymértékben alapul külföldi technológiák és alkatrészek behozatalára. A régió legjelentősebb fegyverimportőre Algéria volt, amely az ország folyamatban lévő haderőreformjának is tulajdonítható. A reform keretében az észak-afrikai ország 180 db T-90-es harckocsit, 28 db SZU-30Mk típusú vadászpilótát, 2 db tengeralattjárót és több légvédelmi rendszert is vásárol Oroszországtól.

A rendelkezésekre álló adatok alapján 2004 és 2008 között a régió fő fegyverszállítója Oroszország volt: az említett országokban értékesített haditechnikai cikkek 74 %-a orosz gyártmány. A kiemelkedő mértékű fegyverszállítások legvalószínűbb indítéka a közvetlen gazdasági előny elérése Afrikában. Több esetben a megkötött fegyverüzletek politikai befolyásszerzésre, és ásványkincsek feletti ellenőrzésre is irányulnak. A Rosoboronexport vezérigazgatója 2008-ban arról beszélt, hogy fontolóra veszik a természeti erőforrások feltárásának kizárólagos jogait, mint a fegyverszállítások ellenértékét. Más esetekben az orosz fél abból a megfontolásból értékesített rendkívül alacsony áron hadianyagot a kontinensen, hogy a vásárló országok békefenntartói képességeit javítsa, nagyobb határfokkal legyenek képesek a belső stabilitás megőrzésére és az emberkereskedelemmel szembeszállni.

Orosz külpolitika Afrikában

Nem csak, hogy Oroszországnak soha nem voltak gyarmatai Afrikában, de még lényegesen hozzá is járult a gyarmati rendszer felszámolásához különböző módokon: az ENSZ Általános Ülése által 1960-ban elfogadott „Declaration on Granting Independence to Colonial Countries and Peoples” kezdeményezésétől a függetlenségi (elsősorban dél-afrikai) mozgalmak sokoldalú (és katonai) támogatásig. Oroszország „visszatérését” Afrikába Medvegyev elnök egyiptomi, nigériai, namíbiai és angolai látogatásai is kihangsúlyozták. Valóban, ez az út egyedi jelenség, hiszen egyik korábbi orosz vezető sem látogatta meg a trópusi Afrikát, bár 2006-ban Vlagyimir Putyin már átkelt az egyenlítőn, hogy látogatást tegyen Fokvárosban.

Medvegyev látogatása meggyőző bizonyítékul szolgál arra, hogy az orosz vezetés Afrika felé fordította figyelmét. Medvegyev kijelentette, hogy „*az 1990-es években nem igazán figyeltünk oda távoli kontinensekre, mint Afrika vagy Latin Amerika, de most kötelesek vagyunk megtenni*”. Továbbá, egy újságíró kérdésre adott válaszában az orosz elnök bevallotta, hogy „*igazság szerint majd-*

hogynem elkéstünk. Korábban kellett volna elkezdenünk együttműködni afrikai partnereinkkel, azért is, mert a velük való kötelékünk töretlen és évtizedek baráti viszonyán alapul”.

Medvegyev megjegyzése a töretlen kötelékekről megfelel a valóságnak. Csakugyan, Oroszország „visszatérése” Afrikába, ahogy újságírók és kutatók azt gyakran leírják, egy egyszerű ok folytán hibádzik: Oroszország soha nem hagyta el Afrikát. Még az 1990-es években is, amikor a figyelem nagyrészt elterelődött Afrikáról, Oroszország 40 nagykövetséget tartott fenn különböző afrikai országokban, és több ezer afrikai diák folytatta tanulmányait orosz egyetemeken. Az 1990-es évek elején, Jelcin Oroszországa, a hírhedt külügyminiszter, Andrej Kozirev irányításával, feláldozta az orosz külügy számára fontos irányokat, Afrikát és a déli kapcsolatokat. A hiábavaló próbálkozás célja: kedvezni a nyugatnak a könnyű hitelek és a technológiai kereskedelem végett. Ebben az időszakban számos orosz konzulátust, nagykövetséget és kulturális központot bezártak afrikai országokban, továbbá a legtöbb kereskedelmi missziót és szovjet érában indított gazdasági projektet leállították.

Ez a szemléletmód két fő tényezővel magyarázható. Abban az időben az IMF által felajánlott „reformok” nagyban meggyengítették az orosz gazdaságot. Ennek ellenére az 1990-es évek elejének gazdasági összeomlása nem teljesen magyarázza meg, hogy Afrikára miért nem fordítottak elegendő figyelmet. Egy pszichológiai tényező is nagy szerepet játszott. A jobboldali média és az orosz politikusok bűnbakot csináltak Afrikából, Afrikát okolva az orosz vagyonok megcsappanásáért és azt állítva, hogy Afrika jelentős szerepet játszott a gazdasági összeomlásban: „kiette Oroszországot a házaiból és otthonaiból”. Ezzel szemben az a valóság, hogy a Szovjetunió gazdasági együttműködése afrikai országokkal kölcsönösen előnyös volt. Mindenesetre a hamis vádak károsan hatottak és különösen veszélyesnek bizonyultak, mert bátorították a xenofóbiát és a rasszizmust a poszt-szovjet Oroszországban.

Napjaink Oroszországában a Jelcin-korszak külügyi politikájára sokan úgy tekintenek, mint elvesztegetett évtizedre. Azóta Oroszország új külügyi stratégiát alakított ki. Az új külügyi megközelítést gyakran úgy tüntetik fel, mint a Jelcin és Putyin közti váltás termékét. Ezzel szemben a külügyi stratégiaváltás folyamata tulajdonképpen a harmadik világ egy szakértőjének, Jevgenyij Primakovnak 1996 januárjában történt külügyminiszteri kinevezésétől eredeztethető. 1996-ra világossá vált, hogy az orosz külügy egyoldalú támaszkodása a Nyugatra nem gyümölcsöző politika. Továbbá Moszkva egyre magabiztosabbá vált, hiszen az oroszországi helyzet javult a 2000-es években: Oroszország képes volt kifizetni államadóságának nagy részét és tekintélyes valutatartalékokat felhalmozni. Mindez arra bízta Moszkvát, hogy egy függetlenebb külpolitikát folytasson.

A nagyobb magabiztosságot még az is megerősítette, hogy Oroszországot felvették a G8-ak csoportjába (ennek ellenére a gazdasági miniszterek találkozóra nem szükségszerűen kapott meghívást), ami jelezte tagságát egy „kivált-

ságosak csoportjában”. Oroszországnak most az Afrikával való kapcsolatát ennek a háttérnek a tudatában kell kezelnie. Annak ellenére, hogy Oroszország új státuszával a nemzetközi presztízse is megemelkedett, Moszkvának ügyelnie kell arra, hogy hagyományos baráti kapcsolatai afrikai országokkal ne kárát lássák annak, hogy belépett az afrikai országokat gyarmatosítók és „kizsák-mányolók klubjába”.

Sajnálatos módon még a fejlett gazdasággal együtt sincs Oroszország abban a helyzetben, hogy egyenlő partnere legyen a többi G8 tagországnak a csoport Afrika „támogatását”, a szegénységből való kiségitését illető terveiben. Oroszország hozzájárult, hogy az afrikai országok adósságcsökkentéséhez (nagyjából 20 milliárd amerikai dollárral), és be is vezetett egy preferenciális rendszert a hagyományos afrikai árucikkekre (import vámok és kvóták korlátozása nélkül). Hátravan még egy fejlődési támogatás programjának kifejlesztése vagy egy olyan kormánytestület megalkotása, amely felelős lenne a segélyek célba juttatásáért.

Jelenleg az orosz segélyek nagy részét olyan nemzetközi szervezetek és alapítványok segítségével juttatják célba, mint a Globális AIDS, Malária és TB Ellenes Alap. Ezek a szerény hozzájárulások „felhígulnak” a folyamat során. Oroszország bevallott célja, hogy biztosítson egy stabil mintát a segélyeknek több-, és kétoldalú szinteken is, ami kitenné a GNP 0,7 %-át, ahogy az ENSZ azt javasolta. Ennek ellenére Oroszország előtt még hosszú út áll, mielőtt ennek az ígéretének eleget tudna tenni.

Oroszországnak több jelentős érdekeltsége van Afrikában, és arra törekszik, hogy kétoldalú kapcsolatokat építsen ki az ottani országokkal, és hogy együttműködjön Afrika kontinentális és területi szervezeteivel.

A politika terén Oroszországnak és sok afrikai államnak közös gondot jelent, hogy a nemzetközi rendszert egyes államok és régiók uralják. Valójában az orosz-afrikai kapcsolatok fontos szerepet játszhatnak abban, hogy szembe-szálljanak azzal a tendenciával, amely afelé mutat, hogy egy ország, vagy országok egy meghatározott csoportja ráerőltesse akaratát a világ többi részére. Orosz szempontból ez megakadályozhatja Oroszország elszigetelődését. A legtöbb afrikai állam és Oroszország is elkötelezték magukat egy többpólusú világ mellett, és úgy gondolják, hogy az ENSZ-nek kellene központi szerepet játszani ebben a többpólusú világban. Az afrikai államok nagyjából a negyedét teszik ki az ENSZ tagországainak, míg Oroszország állandó tagja az ENSZ Biztonsági Tanácsának, és az ENSZ egy olyan aréna ahol Oroszország és Afrika gyümöl-csöző együttműködést alakíthat ki.

Oroszország emellett érdekelt a béke és biztonság kérdéskörében is, és együttműködik afrikai országokkal és az Afrikai Unióval ezekben a kérdésekben. Oroszország részt vesz minden aktuális afrikai békefenntartó misszióban, sőt évente 400 békefenntartó afrikait képeznek ki az országban.

Ha figyelembe vesszük Oroszország érdekeltségeit, nehéz megérteni, hogy Moszkva miért nem tervez összehívni és eddig miért nem hívott össze egy felsőszintű Oroszország-Afrika Fórumot (ellentétben Törökországgal és Vietnámmal, és az ilyen országok száma folytonosan növekszik). Ahogy ez nyilvánvaló a sikeres „Oroszország-Afrika” Nemzetközi Parlamentáris Konferencia alapján, egy ilyen fórumot az afrikai országok szívesen látnának.

Medvegyev mostani utazása és más kétoldalú kommunikációs kísérletek során is észrevehető, hogy a gazdasági kötődések Oroszország és Afrika között lemaradnak a politikai interakciótól. Mindenesetre a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok szintjén javulás tapasztalható. 2008-ban növekedett a kereskedelmi forgalom és elérte a 8,2 milliárd dolláros csúcsot (azonban a forgalom felét egyetlen ország, Egyiptom adta), bár 2009-ben a világgazdasági válság miatt visszaesett a kereskedelem. Akárhogy is, Oroszország és Afrika közt létrejöhetne egy teljes gazdasági együttműködés, amely potenciálnak a jelenlegi kereskedelmi szint jóval alatta van.

Több elemző úgy gondolja, hogy Moszkva aktívabb Afrikát érintő politikája egyfajta „politikai befolyásversenyt” képvisel Kínával szemben. Ennek ellenére Oroszország és Kína más és más típusú kapcsolatokat épít Afrikával. Például Oroszország nem versenyezhet Kínával vagy más országokkal az olcsó ruha vagy lábvisélet exportjának terén, de jó helyzetben van a fejlett technológiák eladásához. A szovjet/orosz mérnöki munka és tudomány mindig nemzetközileg elismert volt, és Oroszország továbbra is erős e téren, amihez piacot is tud találni Afrikában. Példának okáért Medvegyev mostani utazása alatt aláírtak egy megegyezést, hogy az „Angolai Szatellit Kommunikáció és Sugárzás Nemzeti Rendszerének” (Angolan National System of Satellite Communications and Broadcasting – ANGOSAT) finanszírozásához fejlett orosz technológiai és anyagi forrásokat fognak igénybe venni.

Továbbá Oroszországnak több potenciális befektetési lehetősége van Afrikában. Jelenleg az orosz cégek közvetlen befektetései Afrikában nagyjából 4 milliárd amerikai dollárra rúgnak, ami körülbelül a 4 százaléka Oroszország közvetlen külföldi befektetéseinek, míg a teljes orosz befektetések értéke Afrikában nagyjából 10 milliárd amerikai dollár. A világválság előtt 17 nagy orosz cég volt aktív 13 afrikai országban 44 létező és tervezett projekttel. A legaktívabb cégek a Gazprom (8 projekt), Lukoil (6), Alrosa, Rusal, Renkova, Rosatom, Norilsk-Nickel, Sintez (3). A fogadó országok közül Dél-Afrikában 10, Líbiában 7, Angolában 5, Algériában, Kongó Köztársaságban és Namíbiában 4, Nigériában 3 és Egyiptomban, Botswanában, Elefántcsontparton, Ghánában és Togóban 1 projekt működik.

Emellett Oroszországnak erősen érdekében áll, hogy együttműködést alakítson ki Afrikával a természeti javak terén. Bár, ellentétben Kínával és Indiával, az ásványkincsek importja Oroszországnak nem annyira kritikus jelentőségű, hanem inkább a célszerűséget szolgálja, hiszen a legtöbb ásvány rendelkezésre áll Oroszországban. Csakhogy a feltételek megnehezítik a kitermelésüket és fel-

használásukat, főleg Szibéria és az Észak-kelet távol eső tájain találhatóak, ahol az időjárás meglehetősen zord. Ennek eredményeképpen az orosz ásványi lelőhelyek 35 százaléka (beleértve a mangánt, krómot, bauxitot, cinket és ónt) veszít kereskedelmi jövedelmezőségéből.

Az együttműködés mind Oroszországnak mind az afrikai országoknak érdekében áll, hiszen 60 százaléka a világ természeti forrásainak, beleértve a biogenetikai forrásokat, a friss vizet és az ásványi anyagokat, Oroszországban és Afrikában található. Tehát mindkét oldal hasznára válna az összefogás, hogy megőrizhessék a szuverén jogukat ennek a vagyonnak a kezelésére. Különösen igaz ez az olyan próbálkozások fényében, amelyek „nemzetközi birtoktárgynak” akarják elkönyvelni a természeti forrásokat az „igazságosság helyreállításának” hamis ürügyén. Praktikus szempontból az együttműködés kölcsönösen jövedelmező lenne, ha például közös hozzáállás alapján alakítanák kapcsolataikat a transznacionális vállalatokkal, vagy ha egyeztetnék világpiaci erőfeszítéseiket, hogy ellensúlyozhassák többek közt az árak spekulatív, váratlan ugrásait.

Végül jó lehetőségek nyíltak az együttműködésre az oktatás terén is. Több mint 50,000 afrikai szerzett diplomát a Szovjetunióban, és jelenleg is 4,500 afrikai diák tanul Oroszországban. Továbbá az orosz kormány 700-ra növelte az afrikaiak számára fenntartott ösztöndíjak számát, bár ezek az ösztöndíjak igen szérenyek és valójában csak a tandíjat fedezik.

Áttekintve Oroszország és az afrikai országok viszonyának fejlődését, szükségszerű megvizsgálni a szerepet, amit az orosz államnak kell játszania a szorosabb kötelékek kialakításában. Egy orosz konszenzus tekintetbe veszi, hogy Afrika jelentős és fenntartható fejlődése még egy szabadpiaci gazdaságban is csak erős állami támogatással lesz lehetséges. Mostanáig nagyrészt csak a legnagyobb orosz cégek találtak piaci résekre Afrikában export tekintetében, így szükség van állami támogatásra, ami a kis- és középvállalkozásokat érinti, hogy azok megvethessék a lábukat.

Emellett még az egyes orosz cégek sikeres tevékenységei sem képesek egyedül garantálni az orosz-afrikai gazdasági kapcsolatok fejlődését. Jelentős hozzájárulásokra van szükség a kétoldalú, afrikai országokkal együtt alkotott, kormányok-közi bizottságoktól, bár sajnálatos módon néhány bizottság nem aktív vagy szunnyadó állapotban van.

Ugyanakkor egy jelenlegi trend azt mutatja, hogy az orosz üzletemberek Afrikában az önszervezés irányába tettek lépéseket. Az Orosz—Dél-Afrikai Üzleti Tanács egy kifejezetten vibráló és hatékony csoport (már ami az orosz részét illeti), amit Vlagyimir Putyin 2006-os fokvárosi látogatása után alapítottak. Környezetbarát technológiákat szorgalmaznak, amelyek a természeti javak racionális felhasználására irányulnak. Egy további és újabb példa a Szub-szaharai Afrikai Országokkal Való Együttműködés Bizottsága, amely az Orosz Kereskedelmi és Iparkamara pártfogásával jött létre az elmúlt évben. Ennek elnöke Vlagyimir Dmitrijev, a Vnesheconom Bank elnöke.

Összegzésként elmondható, hogy Oroszországnak és Afrikának szüksége van egymásra. Oroszország egy hatalmas piac, nem csak afrikai ásványok számára, hanem más, afrikai országok által termelt javaknak és termékeknek is. Ezzel egy időben Oroszország megújult érdeklődést és aktivitást mutat Afrikában, ami megerősíti az fekete kontinens országainak pozícióját régi és új külső szereplőkkel szemben. A jelek biztatóak az orosz-afrikai viszonytal kapcsolatban – szándéknyilatkozatokat és fontos egyezményeket írtak alá – a kérdés, hogy ezek a szándékok és egyezmények miképpen lesznek kivitelezve a gyakorlatban.

Felhasznált irodalom

1. Stephen J. Blank, 2007. *Rosoboroneksport: Arms Sales and The Structure of Russian Defense Industry*. [online] Strategic Studies Institute. <<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub749.pdf>> [letöltve: 2011-01-12]
2. Margarete Klein, 2009. *Russia's Military Capabilities*. [online] German Institute for International and Security Affairs. <http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2009_RP12_kle_ks.pdf> [letöltve: 2010-11-23]
3. Kirill Lebedev, 2010. *Russian Arms Exports Taking a Jump in 2009*. [online] Institute for Financial Studies. <http://www.ifs.ru/upload/080210-ob_en.pdf> [letöltve: 2011-01-04]
4. Vladimir Shubin, 2010. Russia and Africa: Coming Back? [online] Russian Analytical Digest nr. 83. <http://kms1.isn.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/121789_ipublication-document_singledocument/d0f2b999-cef5-4e36-84ab-66ea0dddca57/en/Russian_Analytical_Digest_83.pdf> [letöltve: 2011-01-08]
5. Pieter D. Wezeman, 2009. Arms Transfers to Central, North and West Africa. [online] SIPRI Background Paper. <<http://books.sipri.org/files/misc/SIPRIBP0904b.pdf>> [letöltve: 2011-01-08]
6. Richard F. Grimmett, 2009. Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 2001-2008. [online] Congressional Research Service. <<http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/R40796.pdf>> [letöltve: 2011-01-05]
7. Pamela A. Jordan, 2010. *A Bridge Between the Global North and Africa? Putin's Russia and G8 Development Commitments*. African Studies Quarterly Volume 11, Issue 4. <<http://www.africa.ufl.edu/asq/v11/v11i4a5.pdf>> [letöltve 2011-01-08]
9. RIA Novosti, 2008. *Russian defense industry still faces problems*. [online] (Frissítve: 2008-01-09) <<http://en.rian.ru/analysis/20080109/95840754.html>> [letöltve: 2010-12-06]
9. RIA Novosti, 2008. *Algeria to return 15 MiG aircraft to Russia over inferior quality*. [online] (Frissítve: 2008-02-18) <<http://en.rian.ru/russia/20080218/99490063.html>> [letöltve: 2010-12-04]
10. RIA Novosti, 2009. *Russia confirms spy drone deal with Israel*. [online] (Frissítve: 2009.04.10) <<http://en.rian.ru/russia/20090410/121045416.html>> [letöltve: 2010.12.08]
11. Defense Industry Daily, 2008. *Africa: The Next Defense Market Opportunity?* [online] (Frissítve: 2008-07-22) <<http://www.defenseindustrydaily.com/africa-the-next-defense-market-opportunity-04370/>> [letöltve: 2011-01-07]
12. Russian Defense Policy, 2010. *Defense Industry's Last Warning*. [online] (Frissítve: 2010-05-06) <<http://russiandefpolicy.wordpress.com/2010/05/06/defense-industrys-last-warning/>> [letöltve: 2010-12-05]

DEÁK GABRIELLA